

Mit kezdünk az ügynökökkel?

VISSZHANG - L. évfolyam 17. szám, 2006. április 28.

Egyetértésben többekkel, én is úgy gondolom, hogy hálásak lehetünk az ÉS-nek, mert felélesztette ezt a morális és társadalmi problémákat hordozó kérdést. A nyilvános és a magánszférában sokakat érdekel a megoldás lehetősége, amit az is bizonyít, hogy amikor a napokban egy amolyan "emlékülés" végén a húsz éve külföldre távozott és 13 éve elhunyt népszerű tudós-tanárról kiderült, hogy a legmegbízhatóbb körbe tartozó "titkos munkatárs" volt, az ezt követő vitában azokból a generációkból is számosan figyelmesen követték az érveket, amelyeknek nem lehetett szerencséjük saját élményeikkel összehasonlítani a mieinket.

De nem az érdeklődés általánosságának a kérdését szeretném itt boncolgatni, hanem azt, hogy mit tegyünk, mit tehet a mai magyar társadalom annak érdekében, hogy végre ne gennyesedjen tovább a sebekben ez a tizenhat éves tövis. Erre tennék egy szerény javaslatot annyi kiegészítéssel, hogy alapötlete még csak nem is tőlem származik.

Jó egy évvel ezelőtt, amikor egy "illegális" ügynöklista napvilágot látott a világhálón, és ezzel egyfajta "ügynökfrászt" indított be többekben, egy hajdani kollégám jelezte, hogy meghívna egy kávéra. Végül is késő délután lévén egy pohár vörösbor lett a meghívásból, amelynek alkalmából előállt beszerzése történetével, és kijelentette, hogy most végigjárja azokat, akik ma is aktívak a szakmában és mindegyikünknek elmondja, mettől meddig jelentett rólunk és miért.

A dolog érdekéhez nem tartozik hozzá, hogy a hosszú elbeszélésre azzal reagáltam, amit ma is komolyan gondolok akár a Szabó István-féle ügynöktörténetről is: azaz, hogy olyan ember, akit nem próbáltak beszerezni, ne ítélkezzen azok felett, akiket ki tudja, milyen eszközökkel zsaroltak meg és kényszerítettek erre a munkára, márpedig nekem szerencsém volt, hiszen engem sohasem környékeztek meg. Emellett az álláspont mellett még akkor is kintartok, ha esetleg az eredetileg zsarolással ügynökké lett személynek később akár előnye is (pl. külföldi út, jobb állás) lehetett titkos munkájából. A zsarolás mértéke ugyanis mindig attól függött, mennyire kívánták a szervek megszerezni az illető skalpját.

Hadd meséljek el erről két történetet. Az első egy futó beszélgetés volt egy, a pártállamban a prominens ellenzékiek közé tartozó aszszonnyal, aki számomra is váratlanul egyszer elmondta, hogy azért nem lehet gyereke, pontosabban azért nem akar gyereket, mert akkor úgy válna zsarolhatóvá, hogy képtelen lenne ellenállni. Ezt az első történetet világította meg nekem az a második, amelyet ugyan történész barátomtól tudok, pontos dokumentumok hiányában mégis inkább legendának tartok, jóllehet teljesen valószínű. Justus Pálról szól, akit a Rajk-perrel kapcsolatban fogtak le, és hosszas, kínzásokat sem nélkülöző vallatások után, melyekre az előző "átkos" börtöneiben már ilyesfajta gyakorlatot szerzett illegális kommunista csak mosolygott, és továbbra sem írta alá az előre gyártott, hamis vallomást, egy kihallgatósobába vezették. Itt a vallatótiszt egy fényképet mutatott Justusnak, és megkérdezte, mit lát rajta.

"- Egy utcát, emberekkel.

- Na, nézze meg alaposabban, mit lát még?

- Hát gyerekeket is.

- Nem ismerős magának ez az utca?

- Jé, de igen, ez a lányom iskolájának az utcája.

- Na és mit lát még az embereken kívül?

- Igen, ott áll egy teherautó.

- No, látja, Justus, ez a teherautó holnap elüti a maga kislányát, ha most nem írja alá a vallomását." Snitt.

Ugyan melyikünk nem írt volna alá bármit is, ha ezzel a feltétellel szembesítik? Bár sokan valóban csupán egy külföldi útéért, a jobb állásért tették, amit tettek, amíg nem tudjuk, kit mivel zsaroltak, nincs jogunk megítélni őket. És a javaslatom pontosan erről szól: arról, hogy jöjjenek elő és mondják el. Mindazok a volt ügynökök, akik munkahelyi, baráti stb. körben működtek, álljanak elő ugyanezekben a körökben, ugyanazok elé az emberek elé és kövessék hajdani kollégám példáját: keressék fel besúgottaikat és valljanak színt előttük - mintegy a privát szférában, hiszen tevékenységük ezen a szférán nem terjedt túl. Legyen elégtétel a besúgottaknak az, hogy megtudják, kik jelentettek róluk (még ha azt, hogy mit jelentettek, nem is tudják meg sem tőlük, sem az oly lassan őrlő történeti levéltártól), és bocsássanak meg, ha tudnak, de legalábbis legyenek túl egy tisztázó beszélgetésen.

Erre a "privát eljárásra" azonban nem jogosultak azok, akiknek az élete az ország teljes lakossága előtt zajlott, akik maguk választottak olyan pályát, amely nagy és nyilvános elismerésekkel járt együtt. És bármennyire szerettem és nagyra becsültem Szabó István munkásságát és személyiségét, neki mint "országos művésznek" mindannyiunk előtt kell, azaz kellett volna megvallania eltitkolt múltját, és azután ugyanerre a nyilvánosságra bízni, felmenti-e vagy sem. A fentiekből következően én nem mondhatok mást, mint hogy nincs erkölcsi alapom elítélni Szabó Istvánt azért, mert aláírt, ugyanakkor azonban nem tudom elfogadni, hogy hosszú éveken át hallgatott róla, jóllehet a lelki gátlásokat, amelyek ebben megakadályozták, nagyon is világosan látom és megértem.

A hajdani ügynökök és tevékenységük felfedése ugyanúgy az "igazság és megbékélés" jegyében történhetne, ahogy a dél-afrikai apartheid rendszer bukása után is e jelszó jegyében indultak eljárások az áldozatok emberi jogainak védelmében. Úgy képelem, hogy az érintettek, az áldozatok és az ügynökök egymással és az érintett környezettel megbeszélnek mindazokat a cselekményeket, amelyek akár jogsértést, akár csak fájdalmat okoztak az előző rendszerben. Nem tudom persze, mennyire volt sikeres a dél-afrikai példa, és félek tőle, hogy a mai magyar társadalom távolról sem áll olyan erkölcsi magaslaton, hogy egy ilyen folyamatot a megnyugvás reményével lehetne elindítani. De legalább megpróbálhatnánk...

Kenesei István